

## REFERENCES

1. Ilnytsky, M. (2012). Alternativna istoriia V.Kozheliianka ta antiutopiia Yu. Scherbaka [Alternative History of V. Kozheliianka and antiutopia by Yu. Shcherbak]. Retrieved from <http://litukraina.kiev.ua/scho-bulo-b-yakbi-scho-bude-yakscho> [in Ukrainian].
2. Kozheliianko, V. (2007). Defiliada. Romany [Defiliada. Novels]. Lviv : Kalvariia [in Ukrainian].
3. Liulia, V. (2009). Moloda hvardiia [The young guard]. Retrieved from <http://ukrzurnal.eu/ukr.archive.html/329/> [in Ukrainian].
4. Rodik, K. (2008). Kriptogramma anekdota [The cryptogram of joke]. Zerkalo nedeli – The mirror of the week [in Ukrainian].

УДК 821.162.1 – 312.6+929 РАВИЧ

## АЛЬТЕРНАТИВНА РЕАЛЬНІСТЬ У КВАЗИДОКУМЕНТАЛЬНОМУ РОМАНІ СЛАВОМИРА РАВИЧА «ДОВГИЙ ШЛЯХ»

Кучеренко Л.Е., аспірант

*ДЗ “Луганський національний університет імені Тараса Шевченка”,  
вул. Оборонна, 2, м. Луганськ, Україна*

**Kucherenko\_LE@i.ua**

Роман Славомира Равича “Довгий шлях” – квазіавтобіографічний роман з елементами альтернативної реальності, що тяжіє до документалістики. Виявлені розбіжності між реальними історичними подіями й описаними у творі “Довгий шлях”. Дослідження рецепції роману читачами Європи і Росії показало, що тільки англійська аудиторія вважає твір суто документальним.

*Ключові слова: альтернативна реальність, квазіавтобіографія, документальна література, квазі-документальна література.*

## АЛЬТЕРНАТИВНАЯ РЕАЛЬНОСТЬ В КВАЗИДОКУМЕНТАЛЬНОМ РОМАНЕ СЛАВОМИРА РАВИЧА «ДОЛГИЙ ПУТЬ»

Кучеренко Л.Е.

*ГУ “Луганский национальный университет имени Тараса Шевченко”,  
ул. Оборонная, 2, г. Луганск, Украина*

Роман Славомира Равича “Долгий путь” – квазіавтобіографічний роман с елементами альтернативной реальности, который тяготеет к документалистике. Обнаружены расхождения между реальными историческими событиями и описанными в произведении “Долгий путь”. Исследование рецепции романа читателями Европы и России показало, что только англоязычная аудитория считает произведение подлинно документальным.

*Ключевые слова: альтернативная реальность, квазіавтобіографія, документальная литература, квазі-документальная литература.*

## ALTERNATIVE REALITY IN QUASIDOCUMENTARY NOVEL BY SLAVOMIR RAVICH «THE LONG WALK»

Kucherenko L.E.

*Luhansk Taras Shevchenko National Univesity, Oboronna str., 2, Luhansk, Ukraine*

Alternative reality is the element of quasidocumentary literature. Modern authors use it to attract the attention of the reader. The end of the XXth century is the age of fast progress. As a result of it new ideas, problems and even genres appear in modern literature. It is a period of popularity of documentary literature and quasi-documentary in which the author tends to be objective and to show the facts are real. Quasi-documentary literature is a kind of literature which tends to be documentary but contains the elements of fiction. Slavomir Ravich's book “The Long Walk” contains uncertain facts and disagreements which can be easily defined. The alternative reality is the author's story about the long-lasting travelling at 6500 kilometers by foot of political prisoners from the Siberian labour camp. The facts from the archive show that the labour camp described in the novel was fictional. The novel is oriented towards the European and American readers which are not enough

competent in Russian history and climate peculiarities. The analysis of the reader's reviews showed that the majority of the European readers (90%), unlike Russian, believe that the story "The Long Walk" is fully objective and can be called documentary. In the final analysis of the recipients reviews, quotations from the novel, historical and geographical facts we defined that Slavomir Ravich's book "The Long Walk" is quasi-autobiographical novel and cannot be called documentary.

*Key words: alternative reality, quasi-autobiography, documentary literature, quasi- documentary literature.*

XX–XXI ст. – переломний для людства час, який приніс у життя особистості великі зміни: орієнтованість на глобальне, машинізація суспільства, урбанізація життя. Усі ці, здавалося б, матеріальні зміни не могли не зачепити духовний бік особистості, адже духовне й матеріальне перебувають у тісному синтезі. Масштабні метаморфози зовнішнього світу вплинули на те, що художня література усталеного зразка перестала дивувати та захоплювати сучасного читача. Це призвело до пошуку нових орієнтирів, тем, жанрів і жанрових модифікацій, що покликані зацікавити читачів. Саме починаючи з періоду середини-кінця XX ст., набувають популярності твори, що тяжіють до документального жанру, але характеризуються високим рівнем художнього вимислу, описуючи життя конкретної особистості в спектрі історичних подій. Такі твори ми відносимо до квазідокументальної літератури, або ж до несправжньої, фіктивної документалістики.

Проблеми альтернативної історії вивчалися переважно історіографами та філософами, але А. Гуларян [1] і З. Шевчук [2] цікавилися описами альтернативи минулого саме в літературі. Квазідокументалістика стала об'єктом досліджень таких літературознавців, як: О. Галич [3], І. Савенко [4], О. Скарніна [5]. А. Гуларян і З. Шевчук, аналізуючи художню літературу, починаючи з середини XX ст., було виявлено наявність альтернативного бачення історичного минулого авторів художніх творів Федора Березіна й Сергія Анісімова. Літературознавці віднесли твори такого типу до жанру альтернативної історії. Це жанр, який міг би бути документалістикою, якби не частка художнього вимислу. Тож альтернативна історія є елементом квазідокументальної літератури, якою українські дослідники почали цікавитися з початку XXI ст.

Славомир Равич, польський письменник, звернув увагу сучасного покоління в романі "Довгий шлях" на реалії життя в радянському концтаборі Сибіру та втечу пішки з нього через увесь СРСР, Монголію, пустелю Гобі до Індії в тяжких умовах. У передмові письменник запевняє, що твір зображує тільки реальні події. Але після прочитання стає зрозуміло, що роман не можна назвати суто документальним твором. Альтернативна реальність як елемент квазідокументальної літератури ще не стала об'єктом глибокого аналізу літературознавців, а роман Славомира Равича "Довгий шлях" не розглядався з боку виявлення квазіелементів та альтернативних реалій.

Мета статті – виявити квазіелементи в "Довгому шляху" Славомира Равича, проаналізувати рецепцію читачами роману як суто документального твору.

Мемуарна література є об'єктом зацікавлення та вивчення не тільки істориків і філософів, а й літературознавців та потребує ретельного вивчення обох сторін: документальної і художньої, а також теоретичного обґрунтування фактичної інформації в художньому тексті, аналізу форми, жанрових особливостей, тематики, проблематики та класифікації документальних творів. Тільки наприкінці XX ст. мемуарна література була в центрі уваги літературознавців, та до цього часу переважало вивчення її історичного боку, що не могло повністю розкрити авторські ідеї та задуми через суб'єктивне сприйняття особистістю суспільних і політичних явищ крізь призму її духовного світу. Тому для розробки повного аналізу документальних творів необхідно звернути особливу увагу на світогляд автора та його естетичні погляди, що є вирішальним чинником у правильному розумінні мемуарної літератури.

Літературознавці почали фокусувати увагу на документальній літературі лише з XXI ст. До цього часу теоретичні праці з документалістики практично відсутні. 1973 р., коли при

проведенні дискусій у журналі “Вопросы литературы” з’ясувалося, що теоретичних відомостей про жанр щоденника як документальної літератури немає. У дискусіях брали участь І. Андроников, В. Жданов, Я. Кумок, С. Семанов та інші літературознавці.

Фальшиві мемуари, у яких сфабрикована біографія частково чи повністю, подаються читачу як справжній факт, формують категорію літературного вимислу. Останнім часом більшість таких мемуарів стала бестселерами та були високо оцінені критиками, а згодом виявилось, що вони базуються на несправжніх фактах. Таким можна вважати і твір Славомира Равича “Довгий шлях”, опублікований англійською мовою 1956 р. та викликав інтерес читачів Великої Британії. Справжнє ім’я Равича – Ростислав Русецький-Равич. Роналд Доуїнг писав твір зі слів Ростислава Равича та в передмові зазначив деяку інформацію про життя головного героя до війни. Славомир (Ростислав) Равич народився в Польщі 1915 р. та отримав престижну освіту інженера. Був заарештований 1939 р. та взимку 1941 р. відправлений до Сибіру. Але Славомир Равич не надав жодного документа, який би підтверджував правдивість фактів.

Шведське видання цієї книги, що вийшла 1957 р. під іншою назвою, має довгу передмову з численними фактичними помилками. Її автор – кореспондент шведського радіо в Східній Європі Чель Альбін Абрахамсон. Навесні 2006 р. “Книжковий огляд” на шведському радіо присвятив темі ГУЛАГу цілий тиждень. Крім питань з історії концентраційних таборів, їхнього економічного значення, одна з передач була про книгу Славомира Равича. У програмі взяв участь і Абрахамсон. Саме він і розвіяв усі сумніви стосовно достовірності книги.

Ще більш категоричною була Рита Торнборг у рецензії на книгу в газеті “Свенська Дагбладет”. Порівнюючи історію Славомира Равича з розповідями інших жертв сталінської окупаційної політики в Східній Пруссії, Торнборг воліє не замислюватися над абсурдними твердженнями автора. Наприклад, сумніву піддано один із методів катувань в арсеналі політичної поліції – змушування арештованого стояти годинами, щоб домогтися зізнання. “Найбільш витривалим вдавалося протриматися день. Потім ноги опухали так, що біль ставав нестерпним, і вени знаходились під загрозою лопнути” [цит. за 6, с. 195–215]. Р. Торнборг переконує, що Славомир Равич та інші засуджені, загнані у вагони, повинні були протягом двох тижнів стоячи їхати з Москви до Іркутська. Сам Славомир Равич писав, що полонених до Іркутська вели пішки. “Зважаючи на те, що ми пройшли весь цей шлях від Іркутська та несли на собі ці гидотні ланцюги, ми зможемо пройти набагато більше без них” [7, с. 75].

У схожому становищі опинився й польський економіст С. Свяневич, який був заарештований 1939 р. разом із кількома тисячами польських офіцерів. Про ці події С. Свяневич оповідає у книзі, зазначаючи, що після довгих допитів щодо своєї економічної діяльності його було засуджено на 8 років виправних робіт під Воркутою. Але 1941 р., коли німецькі війська дійшли до Росії, усі в’язні опинилися на свободі [8].

У 1939–1940 рр. майже нікого не було засуджено більше ніж на 10 років виправних робіт. 25 і 8 років – дуже значні розбіжності для однакових вироків одного періоду. “Легкий ранковий туман розсіявся, і при морозному і ясному світлі дня я розглянув місце, де, за рішенням суду, повинен був провести двадцять п’ять років свого життя. Табір № 303, що знаходився в 450 600 км на південь від Полярного кола” [7, с. 62]. В архівних даних [9] є інформація про те, що нумерація для таборів була введена набагато пізніше, 1940 р. ще не існувало табору № 303, а після введення нумерації він опинився в Підлипках неподалік від Москви. Із авторських коментарів читач розуміє, що навіть сам автор сумнівається в повній правдивості своєї історії: “Тут ми з самого початку опиняємося в неможливому, в тій найбільш дивовижній категорії неможливого, у якої безперечний смак істини” [7, с. 65].

Аналізуючи цитати з роману, можна побачити, що за в'язнями в таборі не стежили, що було б дивним для радянської влади: “Весь цей час я продовжував ховати кожного дня по півфунта хліба, поповнюючи запас, захований у глибині цеху за купою бракованих лиж” [7, с. 85]. Російські та українські читачі також не можуть повірити в те, що в засуджених до виховних робіт була достатня кількість вільного часу для майстрування одягу та можливість робити це непомітно. Також малоймовірним є той факт, що тварини наближалися до табору та могли застрягти в огорожі: “Ми зібрали значну колекцію шкір, у більшості своїй знятих Колеменосом з колючого дроту під час численних походів за березовими колодами... Ми вирізали довгі ремінці-зав'язки зі шкіри для примітивних мокасин, зшитих нами ночами в сутінках бараків. А також сплели з цих же ремінців ремені. Ми виготовили для кожного з нас теплі жилети з вивернутих шкур, які носили під фуфайкою. Для ніг ми змайстрували гетри, підбиті хутром” [7, с. 90].

Найбільш нереальною частиною роману є подорож пустелею Гобі без їжі та води, не кажучи вже про те, скільки взуття людина повинна змінити, щоб пройти 2 500 кілометрів по снігу та по розпеченому піску: “Це було приблизно в жовтні 1941 р., і нам треба було витратити більше трьох місяців, щоб подолати відстань приблизно у дві з половиною тисячі кілометрів через важкопрохідний край, що веде до Гімалаїв. Ми намагалися пройти, принаймні, тридцять кілометрів на день. Часто ми проходили більше” [7, с. 191].

Відсутність води та їжі – перше, що є ознакою пустелі. Стомлена людина з підірваним здоров'ям не може довго існувати без води та їжі, та ще й при великому фізичному навантаженні: “Занурюючи туди долоні, з'єднані у вигляді чаші, ми змогли пити, посправжньому пити, відчувати, як вода тече по нашому пересохлому горлу. Ми із задоволенням втамували спрагу сумішшю води, піску і бруду” [7, с. 178]; “Воші, цинга і сонце руйнували наш шкірний покрив. Комахи розмножувалися з огидною плодовитістю, властивою їх виду, ми були заражені ними. Воші жиріли за наш рахунок і ставали непристойно великими. Ми безперервно чухалися, такий був нестерпний свербіж і, зрештою, роздирали собі шкіру” [7, с. 179].

Вивчаючи відгуки російських читачів на форумі <http://ursa-tm.ru>, ми дізналися, що більш за все читачі, які проживають у холодній частині Росії, дивуються опису подій у Сибіру, поданому на початку роману Славомира Равича: “Колеменос знайшов велику колоду, і ми протягли її метрів двадцять по льоду. Колеменос взяв в оберемок важку частину колоди, тоді як Заро і я тримали за нижню частину, щоб точно направляти удари. Ми стали люто бити по льоду. Незабаром на ньому утворилася діра, вода забила, як з гейзера, і розлилася навколо наших ніг. Ну, звичайно! Чотири риби, розмірами з оселедця, стали нашою здобиччю. Ми застрибали, збираючи їх, і були збуджені, як хлопчиська” [7, с. 103]. У читачів, які ознайомлені з життям у Сибіру, той факт, що кілька чоловіків могли пробити діру в крижаному покриві ріки дерев'яною колодою, викликав лише сміх, означає, що автор не знає особливостей холодного краю: “Кригу на Лені навесні колодою? Ха-ха-ха! Автор опусу не має ні найменшого уявлення про товщину льоду в тих місцях і в ту пору року. Ще один “виживальщик”. Інші жителі півночі Росії підтримали цю думку: “Я що і кажу. Адже кожної весни можна бачити, як розкривають лід, щоб не затопило все. А вони з півкопняка якоюсь колодою...”

Ми звернулися до наукових джерел [10] для пошуку інформації про товщину криги в Сибіру на початку весни й отримали цікаві результати. Найбільш потужний крижаний покрив утворюється на річках Східного Сибіру; його товщина тут у середньому дорівнює 1,5–2,0 метри. На річках південних районів Сибіру і Далекого Сходу товщина криги сягає 1,2–1,8 метри. Отже, той факт, що на початку весни кригу на Лені можна розбити колодою, можна вважати цілковитою вигадкою. Читачі, які знайомі з умовами життя тих країв, що описує Славомир Равич у творі “Довгий шлях”, зробили для себе висновок,

що письменник насправді не знає, як живеться в Сибіру і в концтаборі: “Там взагалі якась альтернативна реальність...”.

Оскільки вперше роман був написаний англійською мовою та виданий у Великій Британії, а згодом у Канаді й Швеції, можна зробити висновок, що він розрахований на європейських та американських читачів, які не можуть перевірити факти, описані у творі. На це вказує й те, що російською мовою перекладені тільки окремі розділи твору, які складають не більше 50% усього роману, а український переклад зовсім відсутній, тоді як “Довгий шлях” перекладений аж вісімнадцятьма мовами світу. Можливо, що “Довгий шлях” був написаний для того, щоб показати жорстокість і несправедливість радянської влади, та автор так захопився своєю оповіддю, що твір, який писався як документальний, став квазідокументальним через виявлення в ньому великої частки художнього вимислу.

Цікаво, що читачі Великої Британії, згідно з проведеним нами дослідженням відгуків на найпопулярнішому сайті країни та світу amazon.co.uk, переважно повірили письменнику: “Дуже гарний твір, якщо ви любите життєві історії. Дивовижно, як багато може людина пережити заради свободи”. Ознайомившись із іншими відгуками, розуміємо, що авторський замисел був орієнтований на іноземну аудиторію, яка оцінила роман “Довгий шлях”: “Чудова книга. Тепер той тягар, який несли ті люди у страшні часи, допомагає зрозуміти, які ми щасливі жити зараз. Дивує те, на що здатні люди-тварини”, “Дивовижна історія про важкість життя полонених російської системи...”.

Проаналізувавши 50 останніх відгуків європейської, в основному англійської, аудиторії, ми порахували, що тільки 5 читачів, що складає всього 10% опитуваних, засумнівалися щодо правдивості історії Славомира Равича, тоді як 90% із захопленням прочитали роман та віднесли його до правдивої документальної історії.

Наведені вище цитати доводять, що названий автобіографічним твір Славомира Равича є саме квазіавтобіографією, адже рівень художнього вимислу в романі “Довгий шлях” є високим, що не збігається з поняттям документальної літератури. Але, без сумніву, твір автора має ознаки й автобіографічного жанру: оповідь ведеться від першої особи, міститься інформація про назви міст, рік, гір, імена і прізвища, наведена в передмові карта шляху. Альтернативна реальність у романі – розповідь автора про пішу подорож полонених із Сибіру через пустелю Гобі довжиною в 6 500 кілометрів. Використовуючи географічні, історичні факти, архівні дані й коментарі реципієнтів, ми довели, що роман є саме квазіавтобіографією, адже описує вигадані події з життя автора.

Ми з’ясували, що роман був написаний для європейської та американської аудиторії, яка мало ознайоmlена з погодними, територіальними, ландшафтними особливостями описаних у романі місць, а також з історичним минулим і політичним контекстом ситуації.

Аналіз рецензії роману читачами виявив, що та аудиторія, на яку розраховував автор, повірила у правдивість документального автобіографічного роману. Однак російські та українські читачі поставили під сумнів правдивість фактів у романі “Довгий шлях”. Наведені в основній частині роботи цитати підкреслюють те, що герої твору перебували саме в альтернативній реальності. Квазідокументальна література передбачає існування гіперреальності, що й було використано Славомиром Равичем задля привернення уваги читачів до свого роману.

## ЛІТЕРАТУРА

1. Гуларян А.Б. Жанр альтернативной истории как системный индикатор социального дискомфорта / Артем Борисович Гуларян [Електронний ресурс] // Режим доступу: [http://zhurnal.lib.ru/f/forum\\_a\\_i/docladl.shtml](http://zhurnal.lib.ru/f/forum_a_i/docladl.shtml).

2. Шевчук З.В. Засоби моделювання історії в постмодерній українській прозі : дис... канд. філол. наук: 10.01.06 / Зоя Володимирівна Шевчук / Київський національний ун-т ім. Тараса Шевченка. Інститут філології. – К., 2006. – 199 с.
3. Галич О. Документальна література та глобалізаційні процеси у світі : монографія / О. Галич. – Луганськ : СПД Резніков В.С., 2013. – 264 с.
4. Савенко І. Жанрово-стильові особливості біографічного роману-пошуку : автореф. дис. на здоб. наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.01.06 / І. Савенко. – Тернопіль, 2006. – 20 с.
5. Скаріна О.Ю. Особистісне і документальне в мемуарній і біографічній прозі (На матеріалі української літератури кінця ХХ ст.) : автореф. дис. на здоб. наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.01.06 / О. Ю. Скаріна. – Тернопіль, 2007. – 20 с.
6. Сувениров О. Трагедия РККА 1937–1938 : монографія / О.Ф. Сувениров. – М. : ТЕРРА, 1998. – 528 с.
7. Slavomir Ravich. The Long Walk / Slavomir Ravich. – London : Constable and Company Ltd., 1956. – 240 p.
8. Swianiewicz S. In the shadow of Katyn : Stalin's terror / S. Swianiewicz. – Pender Island: Borealis Publishing, 2002. – 266 p.
9. Система исправительно-трудовых лагерей в СССР, 1923–1960 : Справочник / Общество “Мемориал”. Гос. архив Российской Федерации / Сост. М.Б. Смирнов ; под ред. Н.Г. Охотина, А.Б. Рогинского. – М. : Звенья, 1998. – 600 с.
10. Евстигнеев В.М. Ледяной покров [Электронный ресурс] / В.М. Евстигнеев // Режим доступа: [http://science.viniti.ru/index.php?option=com\\_content&task=view&Itemid=139&Section=&id=316&id\\_art=K001631](http://science.viniti.ru/index.php?option=com_content&task=view&Itemid=139&Section=&id=316&id_art=K001631).

#### REFERENCES

1. Gularian, A. (2014), “Alternative history genre as a systemic indicator of social discomfort”, available at: [http://zhurnal.lib.ru/f/forum\\_a\\_i/docladl.shtml](http://zhurnal.lib.ru/f/forum_a_i/docladl.shtml) (access May 12, 2014).
2. Shevchuk, Z. (2006), “The means of History modeling in postmodern Ukrainian prose”, Thesis for Cand. Sc. (Philology), 10.01.06, Kyiv Taras Shevchenko national university, Ukraine.
3. Halych, O. (2013), Dokumentalna literatura ta globalizatsiini protsesi u sviti [Documentary literature and globalization processes in the world], Monograph, SPD Reznikov V. S., Luhansk, Ukraine.
4. Savenko, I. (2006), “Genre-stylistic peculiarities of biographic novel-search”, Thesis abstract for Cand. Sc. (Philology), 10.01.06, Ternopil national pedagogical university named after V. Hnatiuk, Ternopil, Ukraine.
5. Sknarina, O. (2007), “Personal and documentary in memoirs and biographical prose (On the materials of the Ukrainian literature of the end of XX-th century)”, Thesis abstract for Cand. Sc. (Philology), 10.01.06, Ternopil national pedagogical university named after V. Hnatiuk, Ternopil, Ukraine.
6. Suvenirov, O. (1998), “Tragedy of WPRA 1937–1938”, Monograph, Terra, Moscow, Russia.
7. Slavomir Ravich. (1956), “The Long Walk”, Constable and Company Ltd., London, Great Britain.
8. Swianiewicz, S. (2002), “In the shadow of Katyn : Stalin's terror”, Borealis Publishing, Pender Island, Canada.
9. A system of correction and labour camps in USSR, 1923-1960, Reference Book, National archive of Russian Federation, author Smirnov M. B. (1998), edited by Okhotin, N. G. and Roginskii, A. B., Zvenia, Moscow, Russia.
10. Evstigneev, V. (2014), Ledianoi pokrov [Ice cover], available at : [http://science.viniti.ru/index.php?option=com\\_content&task=view&Itemid=139&Section=&id=316&id\\_art=K001631](http://science.viniti.ru/index.php?option=com_content&task=view&Itemid=139&Section=&id=316&id_art=K001631) (access May 18, 2014).